

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

God een handje helpen?

J.H. Kuiper ■

Op allerlei manieren komt de vraag naar voren of onze kennis van Gods plan, voorzover we daar iets van weten, van invloed is op onze eigen beslissingen en keuzes. Heel frappant was dat naar aanleiding van wat Feike ter Velde in *Het Zoeklicht* schreef over de argumenten van Al Gore om een omslag te bewerken in het denken over het klimaat. Hij zag in dat streven van de man met zijn ongemakkelijke waarheid de trekken van het beest uit Openbaring 13. Daarin gaat het om de mobilisatie van de volken tegen God en zijn gezalfde. Allemaal samen tegen Christus.

In dit nummer

<i>Kerkelijk leven</i> - J.H. Kuiper God een handje helpen?	779
<i>Meditatief</i> - J. Glas Groter kader	782
<i>Wandelen met God</i> - M.A. van Leeuwen Missionair zijn	783
<i>Achtergronden</i> - S. Griffioen Onzichtbare kerk	785
<i>Achtergronden</i> - J.R. Visser De duidelijkheid van Gods woord en het grote verhaal	788
<i>Boekbespreking</i> - P.H.R. van Houwelingen Hoe de schurk een held werd	791
<i>Lied van de week</i> - A. de Heer 'Christus mijn Heer, op U alleen'	792
<i>Uit de kerken, Persberichten</i>	

Nu gaat het mij niet om de vraag of je als christen ook zuinig moet zijn op je leefomgeving - dat vindt Feike ter Velde ook - maar wel om de vraag of je inzicht in Gods plan je opstelling beïnvloedt. Als je weet dat zo'n wereldeenheid eraan zit te komen, verzet je je daar dan tegen omdat het antichristelijk is, help je wellicht mee omdat het de terugkomst van Christus dichterbij brengt of - heel anders - laat je je opstelling afhangen van de gebruikte argumenten in de zaak zelf. En in dat laatste geval: wat doe je dan met het inzicht dat je hebt in Gods plan? Dit waren de vragen achter de antwoorden op de weergave van het verhaal van Feike ter Velde in de krant.

Het voorbeeld van Al Gore en Feike ter Velde speelt zich op een wel heel hoog niveau af. God heeft in de Bijbel een tipje opgelicht van de sluier die over de toekomst ligt en heeft iets laten zien van wat Hij gaat doen. Je kunt de vraag ook op een heel ander niveau stellen. Dan kom je bij de bekende redenering van een gelovige jongen, die een aantrekkelijk maar

ongelovig meisje leert kennen (of omgekeerd) en die zijn relatie ondanks 2 Korintiërs 6 verdedigt met de woorden: God heeft haar op mijn weg geplaatst. Misschien gaat zij wel geloven. En dat dit in de praktijk ook gebeurt, is dan een bevestiging van de redenering. Voor het omgekeerde sta je op zo'n moment niet open.

Nu kun je bij dit laatste voorbeeld het verhaal vrij gemakkelijk weerleggen. Je speelt Gods geopenbaarde wil uit tegen zijn verborgen wil en je gelooft dat je inzicht in de laatste de helderheid van de eerste vertroebelt,

meer gelijk dan andere.

Wat meer verborgen komt dezelfde vraag naar voren rond de vervolging van de joden. Heeft inzicht in de plannen van God, de heilshistorie, geleid tot een minder fel verzet tegen de duivelse plannen van Hitler en zijn volgelingen om dit volk uit te roeien? Speelden nog andere factoren een rol bij de soms lijdelijke opstelling? De bezetting was toch een oordeel van God over onze zonden. Dat moet je aanvaarden. Dat was in heel grote lijnen de opstelling van de bekende predikant uit de Gereformeerde Gemeenten, ds.

God houdt niet van kadaverdiscipline

de verplichting eraan opheft. Maar stel dat het gaat om de vraag naar je roeping? Iets wordt in de Bijbel omschreven als een mooie taak. Een ambt of zo. Is het ook mijn taak? Hoe kom ik daar achter? Heeft dat ook te maken met het erkennen van Gods leiding in mijn leven? Gaven die Hij mij in de loop van mijn leven meegegeven heeft? Een simpel antwoord is niet zomaar te vinden.

Vervloekt zij Kanaän

God een handje helpen. Vanuit de geschiedenis zijn er voorbeelden van te vinden. Als Cham na de zondvloed lacht om zijn dronken vader Noach in plaats van zijn naaktheid met de mantel der liefde te bedekken, spreekt God een vervloeking uit over Chams zoon, Kanaän. Via een rare kronkel in de uitleg van deze tekst is daar in de loop van de eeuwen van gemaakt dat de negers door God vervloekt zijn. En mensen hebben gemeend God een handje te moeten helpen bij de uitvoering van die vervloeking door deze op te vatten als een verlof om deze mensen tot slaaf te maken. Zie hierover het aangrijpende boek van J.W.Schulte Nordholt: *Het volk dat in duisternis wandelt*. (Arnhem 1956). Het heeft heel lang geduurd voordat het besef wakker werd dat dit niet kan. De voorlopers van de evangelischen zagen dit eerder dan de 'officiële' kerken. Als je het probeert te zeggen zoals boven, ging het er weer om dat vermeend inzicht in de verborgen wil van God de gehoorzaamheid aan de geopenbaarde opzij zette. Alle mensen zijn gelijk, maar sommige

G.H.Kersten, en ook wel van een aantal 'gewone' gereformeerden. De weg van de berusting. Soms ging het passief toekijken over in een actief meewerken. Rond de vervolging van de joden zijn daar vanuit de geschiedenis ook veel beschamende voorbeelden van te geven. Voorbeelden die genoeg stof geven tot nadenken over het vaak onuitgesproken idee dat we God wel een handje kunnen helpen bij de uitvoering van zijn plan.

Een hardnekkig misverstand

Christus leert ons bidden: *uw wil geschiede*. Later, in de hof van Gethsemane, gebruikt Hij dezelfde woorden. Tenminste, in de vertalingen die we tot voor kort gebruikten. In de Nieuwe Bijbel Vertaling is er verschil. In de hof zegt Hij dan: *maar laat het niet gebeuren zoals ik wil, maar zoals u wilt*. Bij het Onze Vader leert Hij bidden: *laat uw wil gedaan worden*. De betekenis van de woorden, zoals geuit in de hof van Gethsemane, is helder. Christus schikt zich naar het plan van God om mensen te redden. De verborgen raad en wil van God van onze verlossing. Deze betekenis is ingeslopen in de uitleg van de derde bede. In de berijming ervan gaat de berusting in de weg van God het luisteren naar zijn bevelen voor. In de Heidelbergse Catechismus ligt het accent bij de geopenbaarde wil van God. Wij gaan willen wat Hij wil, waarvoor Hij ons ook gemaakt heeft. Dat is onze lust en ons leven. Zie hiervoor ook Psalm 119.

Het punt waar het dan om gaat, is dat in het vooropzetten van Gods verborgen wil je eigenlijk je keuzes laat bepalen door de loop van de gebeurtenissen, door er een goddelijk gebod, of toestemming uit te distilleren, of er gewoonweg in te berusten. De uitvoering van Gods plan (meer zien we er niet van) is dan een aparte bron van openbaring geworden. Daar kun je echter grote vraagtekens bij zetten.

Christus leert echter te bidden om gehoorzaamheid aan de geopenbaarde wil van God. Ik denk even aan de definitie van ethiek, gegeven door Prof.dr. K. Schilder: mensen zijn verplicht Gods geopenbaarde wil tot de hunne te maken. Ik geef een element daaruit even in eigen woorden weer. De koers van mijn leven laat ik bepalen door het bijbelse gebod. Bij het zoeken naar de betekenis daarvan schakelt God mij honderd procent in. Hij houdt niet van kadaverdiscipline.

De directeur en de werknemer

Toch blijven er daarmee nog vragen over. Waarom vertelt Hij dan over zijn plan met deze wereld. Als het toch mijn keuzes niet verandert. Misschien helpt het om hierin te verwijzen naar een bedrijf. Een beetje bedrijf heeft tegenwoordig een missie (wat is ons doel) en een visie (hoe brengen we dat in praktijk). Wie de leiding heeft, moet die dingen op zijn oogleden geschreven hebben. Ze bepalen de strategie en daar zijn zij verantwoordelijk voor. Voor wie in de catering werkt, ligt dat anders. De koffiejuffrouw is heel belangrijk. Zij hoeft niet bij elk kopje dat ze inschenkt te denken aan het doel van het bedrijf. Belangrijker is dat ze lekkere koffie rondbrengt. Dat is haar opdracht. Dat geldt voor heel veel werknemers. Het is plezierig als je iets weet van de strategische keuzes van het bedrijf waar je werkt. Meestal ben je in je eigen kleine hoekje bezig met je eigen taak daarin en laat je het inzicht in het grote geheel over aan wie de leiding heeft. Dat is ook een gezonde opstelling.

Want je ziet de grenzen aan je verantwoordelijkheid en je hoeft je niet te vertillen aan dingen die te groot voor je zijn.

In het geheel van Gods schepping is

onze plek niet zoveel anders. David dankt God dat hij niet bezig is met dingen die te groot voor hem zijn (Ps. 131). De psalm laat merken dat hij wel die neiging heeft, maar dat hij zijn ziel tot rust gebracht heeft. Het is een keuze van hem, die niet voortkomt vanuit het inzicht de onvermijdelijkheid van wat er gebeurt: *who am I to blow against the wind*. Het heeft alles te maken met vertrouwen in God die hij als betrouwbaar heeft leren kennen. Ook al is hij koning van Gods volk, hij weet zich tegenover de grote koning een werknemer met eigen taak en opdracht.

De niet langer verborgen wil van God

Zondag 12 uit de catechismus heeft een opvallende zin. Christus heeft als profeet de verborgen raad en wil van God over onze verlossing geopenbaard. Zijn leven als Gods eniggeboren zoon, die mens geworden is, laat zien dat God echt verlossing wil. Zijn lijden en zijn sterven aan het kruis vormen niet de jammerlijke mislukking van een veelbelovend bestaan als wijsheidsleraar, maar laten de heerlijkheid van Gods plan zien, waarin Hij de zonde van

gemaakt door duidelijk te maken dat het ons uit de hand kan lopen; Openbaring maakt het veel grotere punt dat het God niet uit de hand loopt. Het is wel belangrijk te beseffen dat er veel in Gods hand verborgen blijft. We belijden daarom ook dat we genoeg weten voor ons heil. Niet voor onze nieuwsgierigheid.

God een handje helpen: graag!

Als je leert je eigen bescheiden plaats in te nemen - als president van een groot land of als koffiejuifvrouw, dat maakt dan niet uit - werk je juist op die manier mee aan Gods plan. Goed luisterend naar de opdracht die Hij meegeeft. In het besef dat wat ook de consequenties zijn, het goed is. Om het in ouderwetse woorden uit de dogmatiek te zeggen: juist zijn gehoorzaamheid aan Gods geopenbaarde wil bracht de mensen van zijn tijd tot het besluit Hem om te brengen - en zo werd die verborgen wil van onze verlossing uitgevoerd. Een beetje dogmatisch geweten kan geen kwaad.

Uiteraard willen we dat als kinderen van Vader graag: Hem een handje

David dankt God dat hij niet bezig is met dingen die te groot voor hem zijn

mensen in dienst neemt om zijn plan uit te voeren. Hij neemt daarbij die zonde niet over; mensen zelf blijven verantwoordelijk. Zie hiervoor het verslag van de eerste preek na Pinksteren, in Handelingen 2. Wie iets wil leren van voorzienigheid, kan het beste beginnen waar die in de meest pregnante vorm naar voren komt. Later licht God inderdaad een tipje van de sluier op die over de geschiedenis ligt. In het boek Openbaring. Als troost voor de kerk die het moeilijk heeft. De kerk die weet dat zij leeft door het offer van Christus. Het boek wijst daarop. Het gaat over het lam dat staat als geslacht. Dat lam voert Gods plannen uit. Het boek Openbaring is daarom geen startsein voor christelijke griezelsromans, maar helpt om op je eigen plek Gods wil uit te voeren, in het besef dat wat er ook gebeurt, God zelf daarmee ook bezig is. All Gore heeft een punt

helpen. Er is maar één weg voor: doen wat Hij zegt. En je daarbij laten gezegen. We hoeven Hem niet te helpen bij het uitvoeren van zijn oordeel. "Schept een bijl op tegen wie ermee hakt? Verheft een zaag zich boven wie hem hanteert? Alsof de scepter heerst over wie hem vastheeft, alsof de stok optilt wie hem omhooghoudt!" (Jesaja 10:15). Laat God zelf Assur gebruikt hebben bij de uitvoering van zijn oordeel, dit volk kan zich er nooit op beroepen Israël in de pan gehakt te hebben. In het kader van onze vraag heel verhelderend. Zeker op macro-niveau. In dit kader is de Micha-campagne illustratief, die juist voor de grote doelen in deze wereld aansluit bij de oproep van de profeet om je eigen bescheiden rol te zien.

Roeping

Bovenstaande overwegingen maken mij duidelijk dat op het toneel van de wereldpolitiek mensen, leiders, als ze al Gods wil bereid zijn uit te voeren, het beste zich kunnen houden aan wat de Heer zelf daarover

er is maar één weg voor: doen wat Hij zegt

geopenbaard heeft. Anders verval je maar tot machtsmisbruik. Iets anders is het punt van mijn roeping. Wat vraagt God van mij in mijn situatie. Een vraag die niet alleen voor predikanten van belang is als ze een beroep krijgen. Iedereen staat zo voor God. Het meeste daarover lees ik in de Bijbel zelf. Er zit ook een toepassing bij op mijn eigen omstandigheden, waaruit ik mijn roeping leer. Zo weet ik zeker dat Hij mij niet roept als concertpianist. Anderen wel. Om bij het eerder genoemde voorbeeld te blijven: God plaatst wel degelijk mensen op mijn weg. Alleen Zijn woord kan me verder helpen bij de vraag welke bedoeling Hij daarmee heeft. Soms ontbreekt het me daarbij aan wijsheid. Gelukkig belooft Hij zelf dat wie daarom vraagt, die vast en zeker krijgt. Zie Jakobus 1.

Ds. Jan Kuiper is produktontwikkelaar bij het Steunpunt Gemeenteopbouw.

Groter kader

Nehemia 1:1-2:10

Een mens kan zich geroepen voelen om zijn leven te wijden aan een bepaald doel. Het eerste kenmerk van zo'n roeping is bewogenheid. Zonder bewogenheid met een situatie kom je niet in beweging. Maar er is meer nodig om aan je roeping gehoor te geven. Dat krijg je wanneer roeping gezien wordt in een groter kader. Dat kader is Gods wil.

J. Glas ■

We zien dat bij Nehemia. Hij wordt geraakt door het bericht van zijn broer over de deplorabele situatie waarin Jeruzalem verkeert. De muren zijn nog niet herbouwd. Dat duurt nu al 70 jaar sinds de afronding van de tempelbouw. Het volk wordt bespot door de andere volken in het land Israël. De mensen in Jeruzalem voelen zich onveilig. Wat doet Nehemia? Hij vast om zich in gebed op God te richten. Past zijn bewogenheid met Jeruzalem in het grotere kader van Gods plan met Israël? Dat wil hij weten.

Allereerst: wie is God voor Nehemia? Hij spreekt God aan als de God van de hemel, machtig en ontzagwekkend (1:4). Een typisch Perzische aanduiding voor God die aangeeft dat zelfs boven de machtigste vorst iemand regeert die zijn troon heeft in de hemel. Nehemia's beeld van God wordt verder ingekleurd door wat hem vanuit zijn eigen traditie is voorgehouden: God heeft zijn volk lief, bewijst het zijn trouw en verwacht dat het volk hem ook liefheeft en volgt (1:5).

Vervolgens: wat houden Gods beloften voor zijn volk in? We lezen daarover in 1:9. God heeft zijn naam verbonden aan Jeruzalem. Als Jeruzalem bespot wordt om haar kwetsbaarheid, dan wordt Góds naam door het slijk gehaald. Een zwak Jeruzalem betekent dus dat er van de Gód van Jeruzalem niets overblijft in de ogen van de andere volken in het land. De bespotting van de stad raakt God zelf.

In het kader van Gods heerschappij over de aarde en van zijn bijzondere verbondenheid met de stad Jeruzalem ziet Nehemia zijn roeping om de muren van Jeruzalem te herbouwen.

Het grotere kader. De wereld kwam uit Gods hand. God heeft de wereld lief en ging tot het uiterste om zijn liefde te bewijzen. Het gaat om de komst van zijn koninkrijk. Mensen neemt hij in dienst als zijn medewerkers. Er is ontzettend veel dat Hij niet doet zonder hen. Hij neemt ons zo serieus alsof we de eerste mensen zijn. Je zet je in voor zijn rijk door mensen in je omgeving voor Christus te plaatsen en door bij te dragen aan gerechtigheid in de samenleving en aan vrede in de wereld. Je zet je ook in voor zijn rijk door kinderen liefde en een veilige omgeving te bieden, hen op te voeden en te leren hun gaven te gebruiken. Je zet je in voor zijn rijk door kwaliteit te bieden in de zorg en bescherming voor zwakken in de samenleving. Zelfs militaire missies mogen in dat grotere kader worden geplaatst. Voor dat alles en nog veel meer kan iemand zich geroepen voelen, omdat die zijn roeping ziet in het kader van Gods liefde voor de wereld en de komst van zijn rijk.

Ds. Jacob Glas is predikant van de Gereformeerde Kerk te Maastricht.

Missionair zijn

wandelen met God

Missionair zijn is 'in'.

In heel wat profielschetsen van kerkelijke gemeenten - zie internet - vind je dit verlangen terug. En op zondag kun je heel wat dominees en preeklezers dit verlangen op de een of andere manier horen uitspreken in het gebed.

Ik juich dat toe, maar wat is missionair zijn eigenlijk?

Want het is gemakkelijker uitgesproken dan waargemaakt.

M.A. van Leeuwen ■

Hype?

Om te beginnen zou ik het missionair zijn uit de 'hype'-sfeer willen halen, waarin het naar mijn indruk nu toch wel een beetje zit.

Daarmee bedoel ik: het staat op de agenda van veel gemeentes, want iedereen is ermee bezig. Dan kun jij niet achterblijven, wil je tenminste een moderne kerk zijn. 'Let's pimp our church' (voor de trendwatchers onder ons).

missionair zijn behoort tot het wezen van de gemeente

Maar die kant moet het niet op. Dat is te hijgerig. Je holt achter elkaar aan zonder dat je precies weet waarachter je aanholt en waarom. Je moet niet missionair willen zijn, omdat het in de mode is. Je moet missionair willen zijn, omdat God het zegt. Omdat je ervan overtuigd bent geraakt dat de Bijbel dit van je vraagt als kerk. Anders is het missionaire verlangen geen lang leven beschoren en is het inderdaad niet meer dan hype. Een modeverschijnsel. Het is voor korte of langere tijd volop in de aandacht, maar vroeg of laat is het weer weg. En niemand mist het. Dat zou pas echt zonde zijn.

DNA

Want dan mis je iets heel wezenlijks als gemeente. Ik zou het missionair zijn van de gemeente niet een leuk extraatje noemen, ik reken het tot haar DNA. Zo is zij bedoeld door God. Wil de gemeente echt gemeente zijn, dan zal zij haar *missio*, haar zending, serieus moeten nemen. Je bent er als gemeente niet puur voor jezelf, je bent er om de boodschap van je Zender en van je Heer Jezus Christus uit te dragen en verder te brengen. In een volgend

artikel zal ik dat verder onderbouwen vanuit de Bijbel. De rest van deze 'Wandelen met God' wil ik gebruiken om het missionair zijn van de gemeente in de kern te raken. Wat is missionair zijn ten diepste?

Houding

Heel snel wordt dan gedacht aan allerlei activiteiten van de gemeente. Als lid van zo'n gemeente heb je het niet rustig meer. Je moet vooral dingen doen. Evangelisatieprojecten, bijzondere diensten, diaconale acties voor de buurt.

Ja, dat heeft allemaal met missionair zijn te maken. Maar het is niet de *kern*. Al die activiteiten vloeien uit de kern voort.

Missionair zijn heeft in de eerste plaats te maken met een *houding*: de missionaire gemeente is in alles gericht op de eer van God. De mooiste en kortste definitie die ik hier tegenkwam, luidt als volgt: 'de missionaire gemeente is gericht op God, is geconcentreerd op Jezus Christus, wordt gedreven door de heilige Geest en wordt gedragen door gebed en gaven' (Siebrand Wierda in: *Gezonden met perspectief*).

Wat ik opvallend vind aan deze definitie is de algemene formulering. Dit ziet er nou niet spectaculair missionair uit. Geldt dit niet van elke gemeente, die gemeente van Christus wil zijn? Welke gemeente zal deze definitie nou niet onderschrijven?

Maar dat is, denk ik precies het punt. Missionair zijn is niet iets heel exclusiefs, voor een enkele gemeente weggelegd. Missionair zijn behoort tot het wezen van de gemeente. Een gemeente nl., die in alles gericht is op de drie-eenige God, die raakt tot in haar vezels missionair bewogen.

Hoe dan?

De drie-enige God

Eerst de gerichtheid op God, de Schepper van hemel en aarde.

Als God de bron, de norm en het doel is van je functioneren als kerk, als je Hem zo *aanbidt* met elkaar, dan kom je automatisch uit bij zijn grootste daad in de geschiedenis: de zending van zijn zoon Jezus Christus. Die zending betekent ten diepste dat er redding is voor iedereen die gelooft. De gemeente is door God apart gezet om dat evangelie uit te dragen, te *communiseren*, om het modern te zeggen.

Met die dienst aan de wereld eert de gemeente haar grote God het meest.

De concentratie op Jezus Christus vloeit hieruit voort.

een houding dus, dat is missionair zijn

Jezus is de enige naam waardoor mensen behouden worden. Met zijn komst is het koninkrijk van God aangebroken. Kort gezegd, betekent dat: in Jezus wordt zichtbaar wat er gebeurt als God de regie heeft over je leven. Dan breekt je leven pas echt open en bloeit het op. De gemeente leeft en werkt vanuit die overtuiging, in het besef dat het koninkrijk van God pas definitief en volmaakt op aarde wordt gevestigd als Jezus terugkomt.

En dan tot slot de gedrevenheid door de Geest. De heilige Geest is de eerste en grootste gave van God aan de gemeente. De Geest zorgt voor gerichtheid op God en voor de concentratie op Christus. Die concentratie wordt heel zichtbaar in de navolging van Jezus, waartoe de Geest ons aanzet. Vooral in de Bergrede lezen we hoe die navolging eruit ziet. Ook wordt daar duidelijk hoezeer Jezus *in* die navolging van hem de naaste op het oog heeft. 'Jullie zijn het zout van de aarde. Jullie zijn het licht in de wereld' (Matt. 5:13,14). Bidden om de Geest is beseffen dat Hij je vooral hiervoor, voor die navolging, wil toerusten.

Aanbidding

Een *houding* dus, dat is missionair zijn in de eerste plaats.

Een houding van aanbidding van de drie-enige

God. Een gemeente die God aanbidt om wie Hij is en om wat Hij heeft gedaan in Jezus Christus, die ontvangt zijn Geest.

En de Geest schenkt op zijn beurt de gaven die de gemeente nodig heeft voor haar roeping: meewerken aan het vestigen van Gods koninkrijk op aarde, God die regeert in de harten van de mensen. Dat is toch ons verlangen? Dat mensen verbonden worden met God? Want dan pas is het leven goed en komt de mens echt tot zijn recht. Als je verbonden bent met je Schepper. Wie van God houdt, houdt ook van mensen.

Tegelijk bewaart die gerichtheid op de drie-enige God ons er ook voor, dat we denken dat *wij* de wereld kunnen bekeren en voor God kunnen winnen.

Missionair werk is in de eerste plaats een zaak van God en niet van de kerk. *God* houdt zijn kerk in leven hoe ook bespot, verdrukt. Gelukkig maar.

Juist door deze voortdurende gerichtheid op God blijft de gemeente behoedzaam in haar strategie en tegelijk ontspannen in haar streven naar resultaat. De machtige God zelf weet het beste welke uitwerking zijn werk zal hebben.

En het is de taak van de kerk om aan dit werk van God dienstbaar te zijn.

Uitdragen

Een gemeente, die zich zo richt op God, die gaat, gedreven door de Geest, ijverig en harts-tochtelijk naar middelen zoeken om dat evangelie uit te dragen.

In kerkdiensten, via het aanbieden van cursussen, door het organiseren van evangelisatieprojecten als je daarvoor de mogelijkheden hebt als gemeente. Maar ook praktisch: mensen helpen in hun materiële en financiële nood.

Maar al die actie *begint* dus bij het besef wat voor een God we hebben. Bij het aanbidden van God om wie Hij is en wat Hij heeft gedaan. Anders zijn al onze mooie en bevlogen missionaire activiteiten heel snel gevuld met onszelf. En wij zijn van onszelf niet aanstekelijk, en hebben ook geen lange missionaire adem. Die heeft God alleen.

We noemen dat ook wel de heilige Geest...

Mark van Leeuwen is predikant Gereformeerde Kerk te Rotterdam-Oost.

Rotterdam Hillegersberg-Schiebroek - beroep aangenomen : H. Veldman te Enschede, emerituspredikant van Urk.

Rotterdam-Stad, sectie Centrum - nieuw adres: ds. H. ten Brinke, Bergsingel 99, 3037 GB Rotterdam, telefoon (werkkamer): 010 - 265 57 99 e-mail: henktenbrinke@hetnet.nl

Onzichtbare kerk

Van de Chinesen in het buitenland zijn er zoals bekend velen christen. Minder bekend is dat de percentages per land enorm uiteenlopen. In ons land ligt het naar schatting rond de 3%, en in de Verenigde Staten echter rond de 30%.¹ Vanwaar dit enorme verschil? De voor de hand liggende reden is de taalbarrière. Het Engels is de lingua franca bij uitstek. Chinezen die het eigen land verlaten, stellen zich bijna automatisch in op deze taal. Worden ze bij aankomst in een vreemd land gastvrij door een Engelssprekende gemeenschap bejegend, al dan niet van Chinees origine, dan zullen ze een uitnodiging tot nadere kennismaking vrijwel altijd serieus nemen.²

S. Griffioen ■

Taal verklaart echter niet alles. Anders zou immers het percentage Chinese christenen in de United Kingdom op Amerikaans niveau moeten liggen, en dat is bepaald niet het geval. Nee, de verschillen hebben veel te maken met het niveau waarop Europese kerken gemeenschap aanbieden. Wat de vreemdeling zoekt, is een zichtbare gemeenschap die aansluit bij wat hij achterliet: de familie, met daarachter het stamverband en het volk (in etnische zin) - kortom een gemeenschap die wortelt in de primaire gemeenschap waarbinnen men geboren wordt. Anders dan de Amerikaanse hoofdstroming, die we overigens verder met rust laten, heeft de Europese traditie van ouds de kerkelijke gemeenschap daar laten beginnen waar de primaire groep eindigde. Het is een sterke traditie die in een door etnische tegenstellingen verscheurde wereld alleen maar aan belang wint. Alleen: voor kerken uit deze traditie is het moeilijk 'thuis te geven' aan zoekende mensen.

Niet-Europese kerken zijn naar verhouding sterker gericht op primaire gemeenschappen. Dat is hun kracht en hun zwakte. De zwakte is de kwetsbaarheid voor etnische conflicten: die lopen al snel dwars door kerken heen. De kracht is dat alle nadruk als vanzelf op de plaatselijke gemeente valt. Westerse kerken echter hebben van huis uit een zichtbaarheidsprobleem. De vrijgemaakte kerken onderscheiden zich weliswaar van het algemene westerse patroon vanwege de invloed van Klaas Schilder en geestverwanten die de plaatselijke kerk onder de norm stelden van zichtbare en ware gemeente van Christus te zijn, maar naarmate deze invloed taant, zie je hier om je heen de binding aan de eigen gemeente afnemen. In deze verlegenheid is het goed te letten op kerken die hun wortels buiten Europa hebben.

Voor voorbeelden van die andere culturen beperk ik me tot Afrika en China. Wat de Europese traditie betreft, ontleen ik e.e.a. aan Ad de Bruijne's *Levend in Leviathan* en aan Kuypers *Calvinisme*.

Eenheid in Afrikaans perspectief

Vorig jaar verscheen het *Africa Bible Commentary*, met de Nigeriaan Tokunboh Adeyemo als hoofdredacteur (uitgever: Baker Bookhouse te Grand Rapids). Bijna 70 medewerkers werkten er aan mee, vrijwel allen uit Afrika. Het is een prachtig werk, dat zich prima laat gebruiken bij de dagelijkse bijbellesing. Het biedt een lopend commentaar per vers (helder, zij het niet diepgravend), met daarnaast

deze eenheid behoort in de plaatselijke gemeente het meest zichtbaar te worden

achtergrondartikelen over aangelegen onderwerpen. Welnu, bij de artikelen over de kerk valt de benadering op van de kerkelijke gemeenschap vanuit primaire gemeenschappen. Ik citeer een paar gedeelten (in eigen vertaling). Eerst uit het artikel 'Wat is de kerk?' van de hand van Samuel Ngewa (Kenya), dat bij Efeze 3 is geplaatst. Het begin is direct al typerend: 'Volgens de Afrikaanse wereldbeschouwing betekent eenheid kracht. Hoe groter de groep (*unit*), des te beter. Dit betreft niet alleen de familie (traditioneel polygaam, ter vergroting van de omvang van de groep), maar ook de clan en de stam. (...) Zo is het ook met de kerk.' (1431). De kerk wordt dus in één adem met gezin, familie, clan en stam geïntroduceerd. Het artikel 'Eenheid der gelovigen', naar aanleiding van het hogepriesterlijke gebed, is van eenzelfde strekking. De auteur, Kuzili Kossé (Centraal Afrikaanse Republiek), begint met iets te zeggen over een organische eenheid, ontwikkelt vervolgens de gedachte dat in het Oude Testament eenheid zowel gebaseerd is op de vreze Gods als op familiebanden, en kijkt dan naar Afrika: 'In de

naties en dorpen van Afrika, is eenheid in sterke mate afhankelijk van familiebanden, van het gebruik van een gemeenschappelijke taal, en het wonen in eenzelfde gebied. Deze eenheid is kwetsbaar, want een ieder die uit een ander gebied stamt of niet dezelfde taal spreekt, wordt als een vreemdeling gezien, zo niet als een vijand. Er bestaat daarom geen eenheid die alle volkeren van een gebied (*nations of the region*) omspannt.' De schrijver vervolgt dat het Nieuwe Testament een universele dimensie toevoegt, doordat Jezus met zijn dood en opstanding de weg voor een gemeenschap baande die mensen van heel verschillende herkomst integreert. Voor de schrijver betekent dit geenszins een verplaatsing van het centrum. Hij vervolgt over het Hoge priesterlijk gebed van Johannes 17: 'Deze eenheid behoort het in de plaatselijke gemeente het meest zichtbaar te worden. Het is met het oog op deze eenheid dat de plaatselijke kerk ook het lichaam van Christus of de bruid van Christus wordt genoemd.' (1288)

Het zou verkeerd zijn te menen dat de Afrikaanse kerk een verlengstuk van familie en stam is. Beter is te zeggen dat ze families of stammen overkoepelt en daarmee compensatie biedt voor wat Kossé zo even als kwetsbaarheid omschreef. Bij een recent bezoek aan de oliedelta van Nigeria, waar een permanente *wild west* situatie heerst, werd de betekenis van de lokale kerken al snel duidelijk. Bij wijze van voorbeeld: de gemeente waartoe onze dochter en schoonzoon behoren, huisvest in eigen gebouw alle leden van het kerkkoor, bestaande uit studenten voor wie de burgerlijke structuren zelfs niet een minimum aan veiligheid garanderen. Ze wonen in Gods zichtbare huis.

Huis en hemel

Dat de familiale gerichtheid niet alleen iets van 'donker Afrika' is, moge hieruit blijken dat ook in China, het land dat er op mag bogen de oudste beschaving ter wereld te vertegenwoordigen, de familie het grondmodel voor vrijwel elke gemeenschap vormt. Zo dient de vorst het land

te besturen als een vader het eigen huis, en

Kuyper vindt de ramen belangrijker dan de muren

wordt zijn verhouding tot de ministers vergelijkbaar (zij het niet identiek) geacht met die van de vader tot zijn zonen. Typerend is dat ook de voorouders bij het huishouden horen. *Di*, het woord voor keizer was aanvankelijk een titel voor legendarische voorouders. Het woord *shangdi* dat de protestanten voor de vertaling van de Godsnaam gebruiken, kan ook de Grote Voorouder betekenen! Daarnaast - en hier eindigt de parallel met Afrika - bestaat er nog een heel ander ordeningsbeginsel: de Hemel. Het beginsel stamt waarschijnlijk uit een oeroude cultus van de Hemelkoning. De vorst spiegelt zich niet alleen aan de legendarische voorouders (het familiale principe), maar ook aan de

Hemel (*tian*): en beschouwt zichzelf als regerend bij de gratie van de Hemel. Te beginnen met de eerste keizer (ongeveer 220 v. Christus) tot aan de ondergang van het keizerrijk in het begin van de vorige eeuw, tooien de keizers zich met de titel Zoon des Hemels. Welnu, *tian* is een universeel beginsel: de Hemel is er immers voor alle mensen. Daarom kan het gezag van de Zoon van de Hemel ook niet territoriaal begrensd worden en strekt zich principieel uit tot allen-onder-de-hemel. Gelet op de aanspraak op *katholiciteit* van de Kerk van Rome verwondert het niet dat de Rooms-katholieken voor de Godsnaam geen aansluiting bij dat eerstgenoemde principe zoeken, maar bij het tweede, en de Naam als *tianzhu* vertalen: Heer van de Hemel.

Het is dus vooral in de protestantse lijn binnen de Chinese christenheid waar de overeenkomsten met de Afrikaanse gemeenschapsgedachte te vinden zijn. Wij zijn geneigd het bestaan van onofficiële huisgemeenten onmiddellijk te verbinden met het vasthouden aan de orthodoxe leer, en impliceren dat de erkende kerken niet orthodox zijn. Zo'n ondoordachte opvatting zegt misschien meer over ons - Europeeërs! - dan over China.

Wat de Chinese buitenlandse kerken betreft, valt de kerkelijke kaart bijna niet te tekenen, omdat onderscheidingen tussen kerkgenootschappen niet allereerst van leverschillen afhangen. Om te beginnen werken regionale verschillen binnen China ook in het buitenland door. Maar als alles geteld en gewogen is, komt men toch uit bij de familiale oriëntatie, waardoor gemeenten naast elkaar kunnen blijven bestaan zonder dat er helderheid bestaat over onderlinge overeenkomsten en verschillen.³ Het is zoals het in een oude tekst heet van mensen die dicht genoeg bij elkaar wonen om elkaars hanen te horen kraaien en honden blaffen, en toch niet bij elkaar op bezoek gaan (*Dao de jing*, vers 80). Ik bedoel geen moment dat de leer onverschillig is, en nog minder dat de Christus er niet gekend wordt. Het punt is wel dat familie (clan, enz.) onbewust de weg wijst als het er om gaat een kerkelijke gemeenschap te structureren.

De traditie van Europa

Dat Europa van meet af aan een andere weg is ingeslagen, was geen eigen verdienste, maar kwam omdat er vanuit de Oudheid een imposante gemeenschapsidee werd aangeboden - die China nooit gekend heeft - die van de *polis*, de stadsstaat. Kenmerk van de stad is een mate van zelfbestuur, waarin het algemeen belang voorrang heeft op private en familiale belangen, en waardoor een orde ontstaat die zich scherp onderscheidt tot wat zich buiten de stadsmuren afspeelt. Dankzij de studie van Ad de Bruijne over de theologie van Oliver O'Donovan, *Levend in Leviathan* (Kampen: Kok, 2006) beschikken we nu over een beter inzicht in één bepaalde

uitwerking van deze grondgedachten: de in anglicaanse kring gekoesterde traditie van 'christendom', waarvan O'Donovan tegenwoordig de belangrijkste vertegenwoordiger is. Ik moet met een enkele aanduiding van O'Donovans politieke theologie volstaan. Zowel Gods heerschappij in de wereld als ook, in afgeleide zin, het getuigenis van de kerk, begrijpt hij bij voorkeur met behulp van politieke begrippen en metaforen: als het brengen van heilzame orde in de stad (staat) en het terugdringen van de chaos tot buiten de muren. Interessant voor ons onderwerp is o.m. De Bruijne's vermelding dat O'Donovan in zijn latere werk aan een bepaalde kritiek tegemoet komt door ook aan begrippen en metaforen uit het veld van familielieverhoudingen een plaats te geven. Maar, en nu komt het, dit alleen in ondergeschikte positie (37). Met die onderschikking blijft hij zich in de lijn van de Europese traditie bewegen! Kuypers hoofdstuk over 'Het Calvinisme en de Religie' in *Het Calvinisme* spreekt ook van een stad: de kerk heet een stad op de berg, zichtbaar voor heel de wereld. Bij nader toezien, blijkt het echter niet om de stad zelf te gaan, maar om het licht dat van buiten op haar valt. Kuypers vindt de ramen belangrijker dan de muren: 'Zeker er is in de Kerk concentratie, maar die Kerk heeft vensters in haar muren en door die vensters straalt het licht des Eeuwigen over heel zijn wereld uit.' (Kampen, 1959, 43). Belangrijker dan hetgeen verlicht wordt, is de onzichtbare lichtbron. Geloven is afzien: weg zien van de tijdelijke, zichtbare instituties, met hun muren, naar de volheid die in de Hemel is, naar de onzichtbare kerk, waarvan de kerkelijke gemeente op aarde een eindige verschijning vormt.

Het is mystiek, jawel, maar van een strijdbare soort. De kerk is de vooruitgeschoven post in een strijd die vanuit de Hemel wordt gevoerd om het herstel van de ene mensheid. Al met al komen primaire gemeenschappen op nog grotere afstand te staan dan in de christendomstraditie. De sterke kant van de Afrikaanse en Chinese christenheid is dat het volle licht op de plaatselijke gemeenschap valt. Daarentegen is het bij Kuypers of we moeten leren tegen het licht in naar de onzichtbare lichtbron te zoeken. Door dit afzien verdwijnt de locale kerk, om zo te zeggen, uit het zicht. Zoals vanuit het Chinese Hemel-beginsel niet een territoriale begrenzing kan worden aangebracht, en het is alsof de keizer overal in het algemeen en nergens in het bijzonder gezag heeft, zo scheert Kuypers langs de afgrond van de onverschilligheid. Is het immers op zijn standpunt niet om het even of men voor de ene of de andere calvinistische gemeente kiest? Kuypers wuift het bezwaar van indifferentisme weg met de verzekering dat elke calvinistische kerk uiteraard het beginsel zo duidelijk mogelijk moet belichamen (p. 52). Maar hoe overtuigend is dit, gelet op de nadere toelichting: 'Verschillen van landaard en zeden, verschillen van neiging en gemoedsleven, verschillen van diepte of oppervlakkigheid,

moesten er toe leiden, om hier de éne, daar de andere zijde van het éne zelfde beeld der waarheid meer eenzijdig in het oog te doen vatten. Vandaar de vele denominatiën...' (51)? Schilder heeft een ware doorbraak bewerkt door wél uit te gaan van de mogelijkheid (en noodzakelijkheid) van een adequate belichaming van de hoogste waarheid en de plaatselijke kerk onder de norm te stellen ware kerk te zijn.

doordat de plaatselijke gemeente zo aan zichtbaarheid won, kon ook het familiale principe een plaats krijgen

Doordat de plaatselijke gemeente zo aan zichtbaarheid won, kon ook het familiale principe een plaats krijgen, en wel in een driehoeksverhouding met kerk en (eigen) school.

Hulp van verre naasten

Hoe zal het de vrijgemaakte kerken vergaan nu de invloed van Schilders principe langzamerhand is uitgewerkt? Persoonlijk zie ik blijken van een terugval in een onevenwichtige positie, waarin het streven naar en beleving van de eenheid met alle ware Christusbelijders niet meer in evenwicht komt met het belijden dat deze specifieke gemeente hier lichaam van Christus is. Het is opnieuw de plaatselijke kerk die onzichtbaar dreigt te worden. Moeten we niet hopen dat kerken in andere culturen ons zullen voorgaan in het vinden van vormen van kerk-zijn die het goede van hun tradities verbindt met de rijkdom van de Europese erfenis?⁴

Prof. Dr. Sander Griffioen is emeritushoogleraar en woont te Loenen aan de Vecht.

noten:

1. Deze gegevens zijn ontleend aan een onderzoek van drs. H. Hazenbosch, *De bouwers van het rijk. Chinese Christelijke kerken in Nederland*, doctoraal scriptie culturele antropologie, VU, 2006 (ongepubliceerd).
2. Cf. Fengang Yang & Joseph B. Tammy (ed.), 'Conversion to Christianity among the Chinese', speciaal nummer van *Sociology of Religion*, 67(Summer 2006)#2.
3. Cf. het in noot 1 genoemde onderzoek.
4. Na voltooiing van dit artikel kreeg ik de rede onder ogen waarmee Richard Mouw, President van Fuller Seminary, enige tijd geleden de Kuypers-prijs van Princeton University in ontvangst nam. Deze rede biedt enerzijds een correctie op het beperkte Kuypers-gebruik in mijn bijdrage, maar vertoont anderzijds een verrassende parallel. Ook hij vergelijkt Kuypers kerkopvatting met het Chinese familiale principe, en besluit dat gegeven de maatschappelijke ontworpening in China dit principe aan betekenis heeft gewonnen: 'My recommendation (aan Chinese kerkleiders, SG), which has been met with considerable agreement, is that the Christian community in China would do well to place a special emphasis right now on the biblical image of the church as the family of God. I must confess that there was a time in my life when I would have resisted such a recommendation on Kuypersian grounds.' (R.J. Mouw, *Culture, Church and Civil Society: Kuypers for a New Century*, p. 9)

De duidelijkheid van Gods woord en het grote verhaal

Je voelt soms dat er iets in de lucht zit. Door dingen die geschreven worden. Door dingen die je ziet. Je merkt dat het voor mensen moeilijk is om de Bijbel als geheel als het duidelijke Woord van God te blijven zien. In de recente theologische literatuur zie je dat o.a. bij dr. S. Janse die in 2006 een boek geschreven heeft onder de titel: De tegenstem van Jezus.

J.R. Visser ■

De ondertitel van het boek is: 'Over geweld in het Nieuwe Testament'. In dit boek beweert hij o.a. dat er over het gebruik maken van geweld, ook door God verschillende lijnen in de Bijbel te ontdekken zijn. Jezus zou zich tegen de lijn die je vooral in het Oude Testament tegenkomt, verzetten. In een latere discussie met Prof. H.G.L. Peels laat Janse ook zien hoe hij in zijn leven gekomen is van de Bijbel aanvaarden als het ene duidelijke Woord van God tot het aanvaarden van een deel van de Bijbel als het echte evangelie, het echte goede grote verhaal.¹ We moeten niet denken dat deze dingen ons voorbij gaan. Dat merk je in gesprekken met broeders en zusters in de kerk. Zowel in eigen gemeente als daarbuiten. Je voelt dat voor mensen die willen geloven de Bijbel op een toenemend aantal punten niet zo duidelijk is. Of dingen bevat die we niet kunnen plaatsen of waartegen ons gevoel zich heel sterk verzet. Nog niet zo lang geleden waren we het vanuit de Schrift erover eens dat een vrouw geen ouderling of predikant mag worden. Toen waren we het vanuit het luisteren naar Gods Woord erover eens dat crematie of homoseksueel samenleven niet volgens Gods goede wil is. Nog niet zo lang geleden was onder ons duidelijk dat de kinderdoop Gods wil is. Nu hoor je de vragen. Je hoort ze al harder. Het zou puzzelen zijn om er bij uit te komen om te zeggen dat God de doop van kinderen wil. Het 'moeten' van Zondag 27 zou zo zeker vanuit de Schrift niet zijn.

Als je dan vanuit de Bijbel toch duidelijk maakt dat wat we belijden uit Gods eigen Woord komt, kan het zomaar gebeuren dat gezegd wordt: "Maar dominee, dat is uw uitleg en uw interpretatie. Ik zie en voel dat nu eenmaal anders". Een echt gesprek lukt niet altijd meer, want ieder heeft zijn eigen interpretatie wordt dan gezegd.

Je ziet de verwarring, je ziet de onzekerheid. Je ziet dan ook de wil om elkaar in die onzekerheid vast te willen houden. Je hoort mensen dan zeggen: We zijn toch gelovigen, we horen toch bij elkaar. Mensen zoeken naar uitwegen

om ondanks verschillen bij elkaar te kunnen blijven. De Bijbel als Gods Woord willen we dan blijven waarderen. Een oplossing die ik zo om mij heen dan hoor noemen is: Zouden we niet in de richting kunnen gaan dat we zeggen dat het grote verhaal in de Bijbel duidelijk is, maar dat allerlei dingen die daarom heen genoemd worden minder duidelijk zijn. We zijn een in het grote verhaal, maar mogen verschillen in dingen die geen deel van dat grote verhaal zijn. Zo'n suggestie klinkt heel sympathiek. Zo'n gedachte zal ook voortkomen uit de gedachte dat we de eenheid willen bewaren. De vraag is of zo'n gedachte de toets van Gods eigen Woord kan doorstaan.

Wat is dan het grote verhaal?

Het zoeken naar een groot verhaal dat in onze ogen duidelijk is, en wat daarom heen ligt als minder duidelijk is niet iets van onze tijd alleen. We hebben al vaak met het verhaal van de scopus en de periferie te maken gekregen. Of kern en omtrek, het centrale en het minder centrale. Het zou gaan om de kern. Die kern is duidelijk, daarover moeten we het eens zijn. Wat daarom heen ligt, is van minder belang en daarover kun je zonder grote problemen verschillen.

Als je zo denkt, is het eerste probleem dat je moet gaan vaststellen wat de duidelijke kern, wat de duidelijke boodschap van de Bijbel is. De problematiek komt ons duidelijk voor ogen als we eens letten op de eerste brief die Paulus aan de gemeente van Korinthe schrijft. We vinden daar een tekst waarin Paulus de boodschap van het evangelie heel kernachtig samenvat, 2:2: "Ik had besloten u geen andere kennis te brengen dan die over Jezus Christus - de gekruisigde."

We zien in deze tekst heel duidelijk dat Gods hele Woord op Christus gericht is. We kunnen de woorden van God ook niet zonder Christus en Zijn werk goed verstaan. Je ziet dat ook als de Here Jezus in Joh. 5:39,40 tegen de Joodse leiders zegt: "U bestudeert de Schriften en u

denkt daardoor eeuwig leven te hebben. Welnu, de Schriften getuigen over mij, maar bij mij wilt u niet komen om leven te ontvangen.”

Paulus wijst Christus als de gekruisigde aan als het hart van het evangelie. Betekent dat nu dat alleen Christus en Zijn kruisiging het grote verhaal is? Betekent dit dat de maagdelijke geboorte van de Heiland, dat Zijn opstaan uit de dood, dat Zijn opvaren naar de hemel van minder belang zijn? Betekent dit dat allerlei vragen over de inrichting van ons leven van minder belang zijn? Horen die niet bij dat grote verhaal?

Als je alleen al Paulus' eerste brief aan de Korintiërs leest, zie je dat het niet zo is. Paulus schrijft 1 Kor. 2:2 niet om een heel klein duidelijk en gezagvol bijbel-tje over te houden. We lezen in de eerste Korinthebrief het gezagvolle en duidelijke Woord van de Geest over bijvoorbeeld: tucht in de gemeente, omgaan met seksualiteit en huwelijksproblemen, viering van het Avondmaal, de positie van de vrouw, het omgaan met gaven in de gemeente, het geweldige belang van Christus' opstanding. Paulus schrijft dan zelfs als het over Christus' opstanding gaat: “Als wij alleen voor dit leven op Christus hopen, zijn wij de beklagenswaardigste mensen die er zijn.” 1 Kor. 15:9. Dit is nog maar een greep. Je ziet hier dat je niet kunt zeggen het gaat in het grote verhaal van de Bijbel alleen om Jezus die gekruisigd is. Je kunt niet zeggen: dat is duidelijk en over de rest kun je dus verschillende meningen hebben. Die zouden minder belangrijk zijn.

Het hart zit in een lichaam

Je kunt zeggen dat Christus het hart van het evangelie is. Zonder Hem ken en versta je het evangelie niet. Dat betekent voor de goede omgang met de Bijbel geen beperking maar juist dat je de rijkdom van Gods hele Woord leert zien. Je gaat niet zeggen: waar in de Bijbel niet direct over Christus gesproken wordt, is voor mij niet belangrijk, is voor mij niet gezaghebbend. Nee, je leert vanuit het hart juist zien dat het hele Woord van God voor jou gegeven is. In dat hele Woord spreekt Christus jou aan. In dat hele Woord komt de God van het verbond naar ons toe en spreekt mij aan. Gods hele Woord is verbondswaard en dus spreekt de HERE ons daarin aan.

Het hart zorgt ervoor dat je lichaam leeft. Het bloed, dat vanuit je hart door je lichaam gaat, zorgt ervoor dat je kunt leven. Toch zou het dwaas zijn om te zeggen: mijn hart is eigenlijk mijn lichaam. De rest stelt eigenlijk niet zoveel voor. Met de rest van mijn lichaam kan ik wel slordig omgaan. Dat kan ik laten vervuilen, daarin kan ik maar snijden, zoveel ik wil. Je zult dan merken dat het heel vervelende gevolgen voor je heeft. Je verminkt jezelf. Je zorgt er dan zelf voor dat je ziek wordt. Dat gebeurt ook, als we een deel van de Bijbel tot hart ver-

klaren en de rest voor onduidelijk. De rest zou niet zo belangrijk zijn.

We moeten juist vanuit Christus leren zien, dat de hele Schrift, als Gods Woord ons aanspreekt. Dat zie je als je op bepaalde gedeelten in de Bijbel let, waar juist op dat geheel van de Schrift nadruk gelegd wordt.

Niets weglaten en niets toevoegen.

Het is opvallend dat we in Gods Woord meer dan eens erop aangesproken worden dat we niets in dat Woord als onbelangrijk of niet gezaghebbend moeten houden. We lezen hoe de Geest zelf ons het belang van het hele Woord van God inprent. Dat kan alleen als we in de Bijbel met het duidelijke Woord van God te maken hebben.

Het is belangrijk dat we in ons denken en spreken steeds weer beginnen bij de duidelijkheid van de Schrift. Beginnen bij Gods eigen openbaring dat Zijn Woord een licht is. Dat Woord is licht in de duisternis omdat het Gods eigen Woord is. Het is Zijn lamp. Wij hoeven dat Woord niet tot een licht te maken. Het is het licht in een donkere wereld. Heel belangrijk zijn hierbij o.a.: Psalm 119:105,130: *Uw Woord is een lamp voor mijn voet, een licht op mijn pad. ...Als uw woorden opengaan, is er licht en inzicht voor de eenvoudigen.*

2 Petrus 1:19-21: *Ons vertrouwen in de woorden van de profeten is daardoor alleen maar toegenomen, U doet er goed aan uw aandacht altijd daarop gericht te houden, als op een lamp die in een donkere ruimte schijnt, totdat de dag aanbreekt en de Morgenster opgaat in uw hart. Beseft daarbij vooral dat geen enkele profetie uit de Schrift een eigenmachtige uitleg toelaat, want nooit is profetie voortgekomen uit menselijk initiatief: mensen die namens God spraken, werden daartoe altijd gedreven door de Heilige Geest.*

Het hele belijden van de kerk, de hele verkondiging van het evangelie is gebouwd op de Heilige Schriften als het duidelijke Woord van God. Het Woord dat het licht in deze door de zonde verduisterde wereld is. Het is niet zo dat slechts een deel van Gods Woord duidelijk is. Zonder daarmee te zeggen dat wij het er niet moeilijk mee kunnen hebben. Dat zie je ook in wat Petrus over de brieven van Paulus schrijft. Dan zegt Petrus niet dat de brieven van Paulus door iedereen heel makkelijk te begrijpen zijn. Er komen in die brieven moeilijke stukken voor. Stukken waar je goed je best voor moet doen om ze goed te begrijpen. Toch zijn die stukken niet onverstaanbaar. Ze zijn in het geheel van de Schrift goed te verstaan. Dat maakt Petrus duidelijk door te zeggen dat bepaalde mensen wat Paulus schrijft tot hun eigen ondergang verdraaien. Hij voegt er aan toe dat ze dat ook met de overige geschriften doen. Zie 2 Petrus 3:14-16. Ook de moeilijke stukken zijn zo duidelijk dat je kunt zien wanneer die verdraaid worden! Moeilijke gedeelten in de Bijbel mogen ons er

niet toe brengen om een deel van Gods Woord als onduidelijk aan de kant te schuiven. Wij doen onszelf tekort als we niet het hele Woord als licht over ons duistere leven gezaghebbend willen laten schijnen.

We doen dat in onze tijd heel gauw. Komt dat dan niet hieruit voort dat we vanuit onze eigen subjectiviteit redeneren? Als we vanuit wat volgens onze gedachten en gevoelens goed is de Bijbel benaderen. We lezen dingen in de Bijbel die zo heel sterk tegen het levensgevoel van eigen tijd ingaan. Je ziet dat o.a. in wat er over het geweld in het Oude Testament geschreven wordt of over een corrigerende tik. Dan wordt eigen cultuur bepalend voor de duidelijkheid van de Schrift.

Die subjectiviteit zie je bijvoorbeeld in het bekende rapport 'God met ons' uit 1980. Het rapport over het gezag van de Schrift dat toen met algemene stemmen door de synode van de synodaal Gereformeerde Kerken is aangenomen. We lezen in dit rapport op pagina 104: "Iedereen die zijn Bijbel leest, legt hem uit. En als de Heilige Geest werkt in het hart van de lezer, zal hij het Woord van God verstaan als hoorde hij het met zijn eigen oren, en hij zal tot geloof komen. Maar de relationele waarheid die op deze manier ontdekt wordt, is meestal zo hoogst persoonlijk bepaald, zo intuïtief en intiem, dat er nauwelijks over te praten valt, laat staan dat wij het erover eens zouden kunnen worden. Geen christen kan deze omgang met Gods Woord missen, maar het is geen basis voor een discussie over uitleg." Je krijgt hetzelfde als wij vandaag in ons spreken over de Bijbel en de prediking beginnen bij het punt dat het toch om ons verstaan van de Schrift gaan. Als we dan zeggen: ieder heeft toch zijn eigen interpretatie en daar moeten we goed rekening houden. Als we bij dat punt beginnen, maken we de Bijbel tot een onduidelijk boek. Dan doven wij het licht van Gods Woord voor onszelf. Dan laten we vanaf het begin ruimte voor ieders eigenmachtige uitleg. We zullen vanuit de duidelijkheid van de Schrift, van de hele Schrift steeds weer het gesprek moeten aangaan. Steeds weer in Gods Woord delven naar oude en nieuwe schatten. Dat is een heerlijk positief werk. Dat bouwt de gemeente.

Juist vanuit de Schrift als Gods licht voor ons zie je dan hoe de Geest zelf beklemtoont dat we niet moeten reduceren. Dat we het hele evangelie met hart en omtrek, dus in totaliteit nodig hebben om ons in deze duistere wereld de weg te wijzen.

Dan betekent dat dat we niets van het Woord willen afdoen. Maar er ook niets volgens onze ideeën aan toevoegen. Dat zegt de Geest in Deut. 4:12; 12:32 en Openbaring 22:18 omdat het hele Woord echt licht verspreidt. De Here Jezus krijgt tijdens zijn leven op aarde met de beschuldiging te maken dat Hij het Woord van God reduceert. Dat Hij delen van Gods Woord

aan de kant schuift. Dan is Zijn reactie: *Ik verzeker jullie: zolang de hemel en de aarde bestaan, blijft elke jota, elke tittel in de wet van kracht, totdat alles gebeurd zal zijn. Wie dus ook maar een van de kleinste van deze geboden afschaft en aan anderen leert datzelfde te doen, zal als de kleinste worden beschouwd in het koninkrijk van de hemel. Maar wie ze onderhoudt en dat aan anderen leert, zal in het koninkrijk van de hemel in hoog aanzien staan*, Matt 5:18,19.

Juist omdat het evangelie, het Woord van God Gods duidelijke Woord is, kan Paulus de gemeenten in Galatië zo scherp aanspreken: *Wanneer iemand iets verkondigt dat in strijd is met wat ik u verkondigd heb, al was het zelfs een engel uit de hemel – vervloekt is hij! Ik heb het al eerder gezegd en zeg het opnieuw; wanneer iemand u iets verkondigt dat in strijd is met wat u hebt ontvangen - vervloekt is hij!* Gal. 1:8,9.

Het is belangrijk dat we steeds weer in elke tijd het volle Woord tot ons als Gods licht laten spreken.

Geen groot verhaal maken

De druk zal in de komende jaren groot zijn om een groot verhaal te definiëren en dan daarbij veel aan eigen interpretatie over te laten. De druk zal ook groot zijn om dat te doen aan de hand vanuit enkele belangrijke gedachtelijnen die vanuit de Bijbel naar ons toekomen. Dat kunnen schema's zijn zoals zonde-verlossing-dankbaarheid of schepping-koninkrijk-her-schepping of nog andere lijnen.

Het is belangrijk dat wij niet vanuit eigen schema's naar de Schrift toegaan en ook de duidelijke inhoud niet daardoor laten bepalen. We hebben altijd weer de concrete woorden van God nodig en moeten ons daardoor laten aanspreken. Dat is ook de aard van het verbondswoord dat in de Bijbel naar ons toekomt; het levende Woord van God, het licht dat schijnt, het Woord van de Geest. Het is belangrijk dat we de Geest als de Auteur van de Bijbel echt laten uitspreken en dat licht in ons leven willen opvangen en daaruit leven en denken.

Ds. Rob Visser is predikant van de Gereformeerde Kerk te Dronten.

noot:

Zie H.G.L. Peels, *God en geweld*, Apeldoorn 2007 Theologische Universiteit p. 35-38

Hoe de schurk een held werd

Op 15 mei 1983 kregen Stephen Emmel en Ludwig Koenen in een halfduister hotelkamertje te Genève enkele manuscripten onder ogen die van uitzonderlijk historisch belang zouden blijken te zijn. De documenten waren bewaard in drie schoenendozen, verpakt in oude kranten.

Een van deze documenten was de Koptische versie van het 'Evangelie van Judas', een gnostische tekst uit de tweede eeuw over het leven van Jezus en zijn leerlingen, met een hoofdrol voor Judas Iskariot. Opmerkelijk genoeg wordt Judas niet afgeschilderd als schurk of verrader, maar juist als een vroom en gelovig man, die tegen zijn wil deed wat Jezus van hem verlangde: Hem verraden aan de Romeinen.

De publicatie van het Judas-evangelie kwam prominent in het nieuws, hoewel de tekst van later datum is dan de geschriften van het Nieuwe Testament en de inhoud een gnostische denkrant verraadt. Men meende dat het Judas-evangelie nieuwe perspectieven biedt voor het inzicht in de persoon van Jezus en zijn religieuze beweging. Jezus beschouwde zichzelf helemaal niet als goddelijk. Hij was niet van plan te sterven voor onze zonden. Hij is ook zeker niet uit de dood opgestaan. Hij was iemand die een wijsheid verkondigde waarmee mensen kunnen ontdekken dat het geheim van het leven in henzelf ligt. Dit sluit aan bij de vier basisgedachten van de gnostiek: een slechte wereld, een slechte god die de wereld heeft gemaakt, verlossing als bevrijding uit die slechte wereld, en bevrijding die ons deel wordt door de openbaring van de geheime kennis dat de mens een goddelijke vonk in zich heeft.

Als er iemand is die de achtergronden van het Judas-evangelie kan belichten, dan wel de vooraanstaande Britse nieuwtestamenticus Tom Wright, hoogleraar te Oxford en bisschop van Durham. In een vlot geschreven maar scherp analyserend betoog waarschuwt hij voor

wat hij de nieuwe mythe over het ontstaan van het christendom noemt. Namelijk dat het gnostische denken een van de vele legitieme varianten was van het veelvormige eerste christendom.

Judas kon alleen maar de held van het verhaal worden, aldus Wright, omdat het verhaal zelf ingrijpend gewijzigd werd. Dit is niet langer het verhaal over God die zijn koninkrijk zal vestigen in de wereld, geen verhaal over Jezus die sterft om de wereld van de vloek te bevrijden en door zijn opstanding de macht van de dood overwint. Het evangelie van Judas is niet geïnteresseerd in redding voor deze wereld, maar alleen in redding uit deze wereld. In dit evangelie is Jezus de eerste die deze redding zal 'ondergaan' door verlost te worden uit de ketenen van het menszijn, uit de gevangenis van het aardse lichaam. Judas is de held, omdat hij Jezus in staat stelt te sterven en zo terug te keren naar zijn hemelse oorsprong.

Met dit populair-wetenschappelijke boekje wil Wright drie dingen aantonen:

1. Het Judas-evangelie is weliswaar een spectaculaire archeologische ontdekking, maar leert ons niets over de historische Jezus en evenmin over de historische Judas.

2. Het enthousiasme voor dit nieuwe evangelie legt de werkelijke drijfveer bloot achter de zogenaamde wetenschappelijke zoektocht naar de historische Jezus en achter de gretigheid waarmee het grote publiek sensationele verhalen slikt als *De Da Vinci Code* van Dan Brown.

3. De leerstellingen uit het evangelie van Judas zijn alleen nuttig voor de

belichting van bepaalde facetten van het jonge christendom, die nu wel eens aan de aandacht dreigen te ontsnappen.

Wright heeft zijn doelstellingen mijns inziens uitstekend gerealiseerd. De vertaling die Dorienke de Vries vervaardigde, leest aangenaam (NB de tot twee maal toe genoemde Richard Bauckmann heet in werkelijkheid Bauckham). Jammer vind ik alleen dat de tekst van het Judas-evangelie niet integraal in het boekje is opgenomen, bijvoorbeeld als bijlage. Nu moeten we het doen met fragmenten uit de Nederlandse vertaling door J. van Oort, iemand die ten aanzien van de theologische betekenis hoge verwachtingen koestert. Er is trouwens nog een andere Nederlandse vertaling op de markt, van Jacques van der Vliet, die een aanzienlijk nuchterder benadering vertegenwoordigt. Enige nuchterheid met betrekking tot het apocriefe Judas-evangelie is niet overbodig. Wie de werkelijke betekenis van Judas in relatie tot Jezus wil weten, kan nog altijd het beste terecht in de vier canonieke evangeliën.

Prof. dr. Rob van Houwelingen is hoogleraar aan de Theologische Universiteit te Kampen

n.a.v. Tom Wright, *Jezus en het Evangelie van Judas*. Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer 2007. Omvang 113 pagina's, paperback, prijs € 12,50.

Het Judasevangelie is verkrijgbaar in twee Nederlandse vertalingen:

J. van Oort, *Het evangelie van Judas. Inleiding, vertaling, toelichting*. Kampen: Ten Have, 2006.

Jacques van der Vliet, *Het Evangelie van Judas. Verrader of bevrijder?* Utrecht/Antwerpen: Servire, 2006.

Liedboek 407: 'Christus mijn Heer, op U alleen'

lied van de week

Lied 407 uit het *Liedboek* is van oorsprong Duits. 'Allein zu dir, Herr Jesu Christ', staat er onder de kop, de eerste regel van de Duitse tekst. Meestal zijn Duitstalige liederen van lutherse oorsprong, maar dat is hier niet het geval. De dichter, Konrad Huber, studeerde bij Johannes Oekolampad, was zijn assistent en woonde zelfs bij hem in huis. Na zijn studie werd hij medewerker van Martin Bucer. Die twee namen, Oekolampadius en Bucer, voeren ons direct naar het hart van de Reformatie, naar Bazel en Straatsburg, naar hervormingcentra die eerder 'calvinistisch' dan 'luthers' van aard waren.

A. de Heer ■

Konrad Huber was geboren in Bergzabern in de Palts (1507). Na zijn studie in Heidelberg trok hij verder naar Bazel, en daar koos hij voor de Reformatie. Op voorspraak van zijn leraar Oekolampadius trok hij in 1531 naar Martin Bucer in Straatsburg. Hij werd diens naaste medewerker. Toen Bucer in 1549 naar Engeland vertrok bleef Huber in Straatsburg. De stedelijke overgang naar het lutheranisme pakte voor hem echter verkeerd uit en uiteindelijk werd hij in 1563 uit zijn kerkelijke functie gezet. Vanaf dat moment kon hij alleen nog voorgaan in vrije diensten, en niet langer in de Lutherse. Huber stierf in 1577.

'Allein zu dir'

'Allein zu dir, Herr Jesu Christ' werd geschreven voor 1540. Het bestond aanvankelijk uit drie coupletten; het vierde kwam er naderhand bij. Het verscheen eerst als liedblad, maar na enkele jaren werd het ook opgenomen in het gereformeerde liedboek van Straatsburg. Kort daarna nam Luther het op in het *Babstsche Gesangbuch* (1545). Sindsdien vormt het een vast onderdeel van het lutherse liedgoed. De opname van een Nederlandse vertaling van 'Allein zu dir, Herr Jesu Christ' in het *Liedboek* was voorafgegaan door de opname in het *Lutherse Gezangboek* uit 1965. Voor die bundel werd een vertaling uit 1902 gebruikt, uit de bundel *Luthersche Lieder uit het Hoogduitsch vertaald* van Dirk Christiaan Meijer jr. (1839-1908), 'Gij, Jezus Christus, zijt alleen'. Voor het *Liedboek* werd door Ad den Besten een nieuwe vertaling gemaakt. In de Straatsburgse bundel had het lied de volgende titel meegekregen:

Ein Betlied zu Christo, unserm einigen Heiland, um Verzeihung der Sünden und Mehrung des Glaubens und wahrer Liebe.

Naar 21ste-eeuwse opvattingen mag deze titel erg lang zijn, de inhoud van het lied, ook in de Liedboekvertaling, wordt er mooi in samengevat. De coupletten 1-3 illustreren deze uitspraak; het slotcouplet is een doxologie.

'Ach Lieb mit Leid'

Konrad Huber schreef zijn liedtekst op de melodie van het lied 'Ach Lieb mit Leid', een vroegzestiende-eeuws liefdeslied met een melodie van Paul Hofhaimer (1459-1537). Organisten kennen die naam misschien wel; Hofhaimer was ook componist en zijn orgelwerken worden vaak genoemd als voorbeeld van het renaissancerepertoire. De melodie zoals die nu in het *Liedboek* staat, is overigens niet letterlijk die van Hofhaimer, maar dat was ook niet gebruikelijk. Het is een melodie geschreven in de beste tradities van de Meistersinger, zeg maar het Duitse liedzangers- en -makersgilde van die tijd.

Het is geen gemakkelijke melodie en het zingen met de gemeente kan niet zonder voorbereiding. Een korte toelichting op de melodie met enkele aanwijzingen voor het instuderen.

De melodie is *aeolisch*, zeg maar de voorloper van de kleine tertstoonsoort. Ze is genoteerd in g-klein. Als je de melodie doorzingt, merk je gelijk dat ze qua toonsoort op twee gedachten hinkt: is de slottoon nu bes (dan is de melodie majeur) of g (en dan is die mineur)? Dat zwenken tussen twee polen geeft de melodie geen weifelachtig maar juist een fascinerend karakter.

ter.

Het lied staat in de bar-vorm: r. 1-2 worden herhaald in 3-4 (de zg. *stollen*), r. 5-9 is het *Abgesang*. Dat *Abgesang* begint met een regel die wordt herhaald (r. 5 en 6) en vervolgt met een blokje van drie regels die één doorlopend geheel vormen. Opvallend aan dit blokje van drie is allereerst de ritmisch doorgaande beweging, maar ook de dalende lijn van r. 7, de eerste van de drie regels - hier zakt de melodie voor het eerst duidelijk onder de slottoon g.

In ritmisch opzicht telt de melodie drie notenwaarden: hele, halve en kwart. Die hele noot is een van de markante bouwstenen van de melodie: r. 1 en 3 zetten er mee in, 2 en 4 eindigen er mee (*stollen*). Vervolgens eindigen de eerste twee regels van het *Abgesang* er mee (r. 5 en 6) en de slotregel. Als die hele noten op markante plaatsen de *pilaren* van het melodisch bouwwerk zijn, dan zijn de *gewelven* en *luchtbogen* opgetrokken uit halven en kwarten, hier en daar versierd met cadensfiguren (het slot van r. 1 en 3, en van r. 8 en 9), opmatige inzetten (r. 2 en 4, r. 9) en andere ritmische verfijningen (bijvoorbeeld de overgang van 7 naar 8).

Een melodie als deze kan voor zangers en spelers die zich vooral thuis voelen bij aangenaam klinkende en lekker stromende melodieën met warme harmonieën overkomen als 'raar', zelfs 'onzingbaar'. De oplossing in dat geval is: deze melodie meerdere keren goed (!) doorzingen en al doende ontdekken hoe ze in elkaar zit. Belangrijk daarbij is: a) er is géén maatsoort; b) de slag gaat uit van de halve noot; c) houd jezelf goed aan die slag en het gekozen tempo, of het nu om een hele noot gaat - twee slagen per noot - of om een reeks van kwarten - één slag

per twee noten; d) de melodie valt niet onder de strikte wetten van het mineur- en majeurenden; e) parkeer het eigen muzikale verwachtingspatroon, f) kijk hoe in deze melodie de muzikale spanningsbogen worden getrokken. Op deze manier bied je jezelf de mogelijkheid om te ontdekken dat deze melodie eigenlijk uiterst spannend, levendig, sprekend en zelfs 'leuk' is. Een goede zetting kan hierbij veel dienst bewijzen; kies in dat geval allereerst voor de zetting van Calvisius uit de koor- en orgeluitgave van het *Liedboek*.

Wat betreft het aanleren: om te beginnen goed en beeldend voorzingen, vanuit de slag. Volg bij het aanleren de structuur van de melodie: r. 1-2, 3-4, 5 en 6, 7-9. Het is prettig als er een zanggroep is die de melodie al kent en zo de gemeente ondersteunt.

Gebruik

'Allein zu dir, Herr Jesu Christ' is de geschiedenis ingegaan als boete- en biechtlied. In die zin kan het ook onder ons gebruikt worden, bijvoorbeeld als gezongen schuldbelijdenis. Een genadeverkondiging kan dan worden uitgesproken na het derde couplet waarna de lofverheffing van couplet vier deze liturgische acte afsluit. Daarnaast kan dit lied ook heel goed gezongen worden in combinatie met de Heidebergerse Catechismus. Om te beginnen zondag 1 - vr/antw 1 en verder ook zondag 6, zondag 11 - vr/antw 30 en zondag 23. En ook zondag 32, waardoor de schijnwerper vooral op de coupletten 3 en 4 komt te staan. Tot slot kan lied 407 in voorkomende gevallen ook bij de Avondmaalsviering worden gezongen.

Anje de Heer is musicus en publicist liturgie en kerkmuziek. Zij verzorgt voor de deputaatschappen Eredienst en Kerkmuziek het Steunpunt Liturgie.

persberichten

Cursus 'Gaan in het spoor van het Oude Testament'

Wilt u de kleine profeten van Jona tot Maleachi beter leren kennen? Kom dan naar de bijbelcursus die prof. Douma en drs. Adrian Verbree hopen te geven in tweemaal twee avonden te Zwolle en Rotterdam. De data voor het eerste cursusblok zijn:
Zwolle: dinsdag 23 en 30 oktober in de Koningskerk, Landsheerlaan 5.
Rotterdam: dinsdag 6 en 13 november in de Ichtuskerk, J. van der Hoekplaats 1.
Aanvang: 19.30 uur.
Kosten voor één cursusblok: 10 euro

per persoon, studenten en scholieren halve prijs. Betaling op rek.nr. 93.86.42.987 t.n.v. Comité Bijbelavonden te Hardenberg. U kunt zich nog sneller opgeven via het volgende e-mailadres: cursuscontact@planet.nl Als de betaling binnen is, ontvangt u een lesbrief, die u alvast inleidt in de te behandelen bijbelboeken. Elke deelnemer kan bij het volgende cursusblok weer in- of uitstappen. Voorkennis van vorige cursusblokken is niet vereist. Als u uw kennis van de kleine profeten wilt verdiepen, bent u allen (jong en oud) hartelijk welkom. Complete studieverenigingen melden zich. Lees de aanbeveling in het blad Wegwijs!

Zendtijd voor kerken

Op D.V. zondag 23 september wordt een kerkdienst uitgezonden van de Gereformeerde Kerk (v) in Assen - Peelo via Radio 5 om 17.02 uur. Voorzanger ds. Ernst Leeftink spreekt over het thema 'Samen één!' De samenzang wordt begeleid door organist Tjerk Geersing. Aan deze dienst wordt ook meegewerkt door Bert Wienen, piano, en een koor dat onder leiding staat van Arjen Petersen.

persbericht

'Arbeiders in de oogst'

Gave organiseert toerustingsdag

Zaterdag 29 september organiseert Gave haar jaarlijkse landelijke toerustingdag in Barneveld.

Tijdens het ochtenddeel krijgt toerusting, onderlinge bemoeiding en netwerkvorming een belangrijke plaats. Ook bezoekers die geen contact hebben met asielzoekers zijn welkom. Dominee Leo Smelt uit De Bilt houdt een toespraak over "Arbeiders in de oogst". De ochtendworkshops zijn bedoeld voor onderlinge netwerkvorming. Rond de verschillende werkvelden wordt er specifieke toerusting gegeven. Een greep uit de ochtendthema's: Jongerenwerkers, vrouwenwerkers en werkers onder Afghanen en Iraniërs.

In het middagdeel zijn er opnieuw workshops (geen netwerkfunctie) met onder meer de volgende onderwerpen: Wat is een juiste houding in de omgang met asielzoekers, Islam en terugval van ex-moslims, omgang met trauma's en mogelijkheden om te werken onder asielzoekers.

Tussen de verschillende programmaonderdelen is er muziek en Arabische en Azerbeidjaanse zang. In de pauze zijn er stands van de diverse Gave-teams en is er een multiculturele lunch. Het programma duurt van 10.15 tot 16.00 uur. Voor de kinderen (4-12 jaar) wordt een speciaal programma georganiseerd.

Locatie: Johannes Fontanuscollege, Wethouder Rebellaan 135, te Barneveld. Routebeschrijving en compleet programma staan op de website van Gave.

Heeft u problemen bij het opvoeden van uw kind of is de relatie tussen u en uw kind verstoord? Neem dan contact op met SGJ Toegang.

Professionele hulp voor christenen

OPVOEDEN
is mensenwerk

033 - 475 33 00
www.sgj.nl

voor 'n toekomst zonder complicaties

Diabetes (suikerziekte) kan leiden tot complicaties, zoals bv nier-aandoeningen. Onderzoek moet een oplossing brengen voor diabetes. Geef dit onderzoek dat extra zetje in de rug. Voor 'n toekomst zonder complicaties.

Diabetes Fonds Nederland,
Amersfoort. Tel: (033) 46 22 055.

KERKGEBOUWEN

vertrouwd verzekerd

speciale verzekeringen voor kerken, zorginstellingen en monumenten

Elk jaar krijgen we premie terug.
En flink wat!

Postbus 500 5240 AM Rosmalen www.donatus.nl tel. 073 - 5221700

